

Ivana Miljuš, *Načelo jednakosti „oružja“ u krivičnom postupku*, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd, 2022, str. 663

Problematika načela krivičnog postupka po prirodi stvari predstavlja jednu od najapstraktnijih u nauci krivičnog procesnog prava. U suštini, svi procesualisti se slažu da je reč o najosnovnijim krivičnoprocesnim pojmovima, te da se radi o bazičnim normama krivičnog postupka. Međutim, u teoriji postoje donekle različita shvatanja u pogledu toga koja su to načela krivičnog procesnog prava *in concreto*.

Krivično procesno pravo je poslednjih decenija, a pre svega na tlu Istočne Evrope, doživelo radikalne promene. U suštini, trend je da se sve više odstupa od tradicionalnog, kontinentalno-evropskog koncepta krivične procedure i da ta odstupanja idu u pravcu usvajanja rešenja iz adverzijalnog krivičnog postupka. Sledstveno tome, neka načela krivičnog procesnog prava koja su vekovima na tim prostorima bila ukorenjena (poput načela utvrđivanja istine) bivaju potisnuta od strane nekih načela „uvezenih“ iz anglosaksonske krivičnoprocesne tradicije (poput načela pravičnog vođenja krivičnog postupka). Ipak, usled sve masovnijeg i moglo bi se reći, na mahove nekritičkog „pravnog transplantiranja“ adverzijalnih procesnih instituta u krivične postupke koji su u istorijskom smislu pretežno bili uređe-

ni na evro-kontinentalnim osnovama, u krivičnoprocesnoj teoriji se javila prirodna reakcija. Krajnje uopšteno govoreći, ta reakcija je išla za tim da, koliko je to moguće, pomiri elemente tradicionalnog, kontinentalno-evropskog krivičnog postupka sa novim elementima transplantiranih iz anglosaksonskog pravnog kruga.

Čini nam se da je upravo to i osnovni cilj knjige *Načelo jednakosti „oružja“ u krivičnom postupku*, autorke dr Ivane Miljuš, docenta na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.¹ U ovoj knjizi načelo jednakosti „oružja“ je suštinski shvaćeno kao načelo koje uravnotežava različite interese koji postoje u krivičnom postupku i koji se smatraju legitimnim, a pre svega interese iz kojih proizlaze načelo utvrđivanja istine i načelo pravičnog vođenja krivičnog postupka. Ovoj apstraktnoj i teorijski zahtevnoj temi Miljuš pristupa na veoma sistematičan način, pa je tako tekst monografije najpre podeljen na dve velike celine: opšti deo, koji se bavi osnovnim teorijskim, istorijskim i uporednopravnim

¹ Radi se o izmenjenoj i dopunjenoj doktorskoj disertaciji koju je autorka, pod istim imenom, odbranila na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu u septembru 2021. godine.

postavkama ovog načela, kao i njegovim odnosom sa osnovnim ustanovama krivičnog postupka, te posebni deo, u kojem kroz prizmu jednakosti „oružja“ praktično „skenira“ sve faze (srpskog) krivičnog postupka, od istrage, do postupka po pravnim lekovima i posebnih krivičnih postupaka. Konačno, u okviru posebnog dela autorka izlaže i o odnosu jednakosti „oružja“ sa mogućnošću učestvovanja procesnih subjekata u krivičnom postupku putem tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka.

Opšti deo knjige se sastoji iz dva poglavlja. Prvo poglavlje je apstraktnije. Ono se najpre bavi pravom na pravično suđenje sa kojim je načelo jednakosti „oružja“ u neraskidivoj, organskoj vezi. Potom se izlaže o pojmu jednakosti „oružja“ kao takvom, gde posebno izdvajamo stav autorke da je „ideja ravnoteže u „srcu“ načela jednakosti „oružja““. Od velikog značaja su i razmatranja o odnosu načela jednakosti „oružja“ sa nekim drugim načelima krivičnog postupka, a pogotovo sa načelom utvrđivanja istine. U tom smislu, jedan od najvažnijih nalaza do kojih Miljuš dolazi jeste da bi „svakako bio pogrešan zaključak da zahtevi pravičnosti čine nužnim i neophodnim formalnopravno eliminisanje načela istine“.

Drugo poglavlje opšteg dela monografije se bavi nešto konkretnijim pitanjima, budući da je posvećeno ulozi koje načelo jednakosti „oružja“ ima, odnosno koju bi trebalo da ima u odnosu na određene opšte institute krivičnog procesnog prava. I ovde je centralna ideja ravnoteže, s tim što se, za razliku od prethodnog poglavlja gde je težište na ravnoteži između apstraktnih kategorija načela utvrđivanja istine i načela pravičnog vođenja krivičnog postupka, ona u okviru ovog poglavlja prvenstve-

no odnosi na uravnoteženje inače prirodno inferiornog položaja okrivljenog u odnosu na prirodno superioran položaj javnog/državnog tužioca. Tako se, primera radi, za pretpostavku nevinosti kao institut opšteg dela krivičnog procesnog prava kaže da predstavlja „temelj načela jednakosti „oružja“ i korektiv faktički nepovoljnijeg položaja okrivljenog u krivičnom postupku“.

Trećim poglavljem autorka zakoračava u oblast posebnog dela knjige. Uopšteno rečeno, analizira neuralgične tačke ovog procesnog stadijuma sa aspekta načela jednakosti „oružja“, te neretko iznosi *de lege ferenda* predloge kako bi se u njoj garantovalo što doslednije poštovanje ovog načela. Izdvojice-mo dva takva predloga koji nam se čine posebno važnim. Prvo, autorka se zalaže za vraćanje sudske kontrole pokretanje istrage u određenoj meri, koju smatra „bitnom zaštitnom garancijom prava na odbranu koja izbegava procesne „opasnosti“ kada se istraga vodi protiv nepoznatog učinioca“ te da ona „ujedno odgovara tradicionalnoj ulozi suda u krivičnoprocesnom zakonodavstvu“. I drugo, autorka predlaže uvođenje u srpsko krivičnoprocesno zakonodavstvo tzv. sudskog dokaznog ročišta, kojim bi se dodatno uravnotežila procesna pozicija okrivljenog u istrazi, a pre svega sa stanovišta načela neposrednosti.

Potom slede izlaganja o fazi sudske kontrole optužnog akta. Od kada je na snagu stupio Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine (ZKP), kojim je načelo utvrđivanja istine formalnopravno „izbačeno“ iz krivičnog postupka, te shodno tome minimizovan mogući dokazni aktivizam pretresnog veća, u praksi se utvrđivanje istine „prebacilo“ na raniju fazu krivičnog postupka – fazu sudske kontrole optužnice. Međutim,

preterani aktivizam vanpretresnog veća prilikom kontrole optužnice često može ići na štetu okrivljenog, te predstavljati povredu načela jednakosti „oružja“, a što se u praksi i dešava, budući da je „primetno da vanpretresno veće više puta vraća optužnicu javnom tužiocu radi uređenja“. U cilju otklanjanja ovakvih povreda načela jednakosti „oružja“, Miljuš predlaže uvođenje kontradiktornog ročišta u ovoj fazi postupka.

Peto poglavlje posvećeno je ostvarivanju načela jednakosti „oružja“ u centralnoj fazi krivičnog postupka – na glavnom pretresu.² Autorka je minucioznom analizom različitih pitanja koja u ovoj fazi iskrsavaju povodom primene pomenutog načela još jednom pokazala izuzetnu predanost obrađivanoj temi. U tom smislu, određena pravila, poput onog o upoznavanju sa sadržinom zapisnika o iskazima svedoka iz istrage sasvim jasno označava kao „pretnju po realizaciju načela u kontekstu javnotužilačke istrage“. Svakako je vredna pomena i podrobna analiza položaja stručnog savetnika gledano iz ugla načela. Najznačajnijim delom ovog poglavlja smatramo dalju razradu već u opštem delu datog zaključka da zahtevi načela jednakosti „oružja“ nisu protivrečni zahtevima načela utvrđivanja istine, već da su, naprotiv, u odgovarajućoj meri komplementarni. Ukratko rečeno, upravo kako bi se postigla jednakost u „oružju“ između stranaka na glavnom pretresu ne-

ophodno je da sud bude dodatno angažovan, a što uključuje i njegovo dokazno angažovanje.

Problematici realizacije načela jednakosti „oružja“ u postupcima po pravnim lekovima, redovnim i vanrednim, posvećeno je šesto poglavlje knjige, u kojem autorka takođe daje predloge koji idu za tim da povećaju stepen ostvarivanja ovog načela. Na primer, iznosi se predlog da se određeni slučajevi obavezne stručne odbrane prošire tako da važe i u postupcima po vanrednim pravnim lekovima. Konačno, u sedmom poglavlju monografije Miljuš sprovodi analizu ostvarenosti načela jednakosti „oružja“ u određenim posebnim krivičnim postupcima – skraćenom postupku, ročištu za izricanje krivične sankcije, postupku za izricanje mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i postupku prema maloletnicima.

Naposletku, originalnom tekstu svoje istoimene doktorske disertacije, Miljuš je u okviru knjige *Načelo jednakosti „oružja“ u krivičnom postupku* pridodala i jedno novo, osmo poglavlje. Autorka je naime prepoznala aktuelnost problematike upotrebe sredstava za prenos slike i zvuka u krivičnim postupcima, a pre svega imajući u vidu njihovu sve rasprostranjeniju primenu u svetlu pandemije COVID-19. U tom smislu, poslednje poglavlje knjige ona je upravo posvetila pitanju korišćenja tzv. audio i video linka u krivičnom postupku, posmatranom sa stanovišta načela jednakosti „oružja“. U suštini, zaključuje da bi sredstva za prenos slike i zvuka, iako svakako veoma korisna u određenim situacijama, trebalo da se u krivičnom postupku primenjuju na restriktivan način, dakle da se ni u kom slučaju ne pretvore u pravilo.

2 Pre izlaganja o samom glavnom pretresu, autorka se osvrće na fazu priprema za glavni pretres, a posebno na pripremljeno ročište, u pogledu kojeg ocenjuje da formalnopravno u delovima „ispunjava zahteve jednakosti „oružja““, ali da su pojedina pravila u normativnom smislu pretnja po pretpostavku nevinosti, privilegiju protiv samoinkriminacije i ravnotežu položaja okrivljenog naspram položaja javnog tužioca.

Iz učinjenog kratkog osvrtu na sa-držaj knjige vidi se nekoliko stvari. Najpre, da je ona pisana jasnim i konzistentnim stilom, sa jasnim zaključcima i velikim brojem do tančina argumen-tovanih predloga za unapređenje srp-skog krivičnog procesnog zakonodavstva. Drugo, izuzetno detaljna analiza gotovo svih pitanja u odnosu na koja dejstvu-je načelo jednakosti „oružja“ u krivič-nom postupku pokazuje nam da Miljuš neprikosnoveno vlada pozitivnim kri-ivičnim procesnim pravom Republike Srbije,³ ali i da isto tako poseduje veliki kvantum teorijskih znanja iz ove oblasti koja joj omogućavaju duboku naučnu analizu pitanja kojima se bavila. Konačno, veoma veliki broj odluka iz pravne prakse koji je autorka koristila prilikom pisanja knjige doprineo je tome da ona ne predstavlja čisto teorijsku raspravu,

već i da ima sasvim vidljivo praktično usmerenje.

Nema sumnje da monografija Ivane Miljuš *Jednakost „oružja“ u krivičnom postupku* predstavlja zaista veliki dopri-nos srpskoj pravnoj misli, a pre svega teoriji krivičnog procesnog prava. Ona na sistematski obrađuje jedno krivič-noproceno načelo koje je decenijama, možda i neopravdano, bilo zapostavljeno. Pored toga, ona će svakako poslužiti i kao putokaz pravnicima praktičarima, a pre svega onima koji se tokom krivič-nog postupka pojavljuju u ulozi organa postupka i koji su, prema članu 1 ZKP-a dužni da se staraju o tome da se krivični postupak pravično i zakonito sprovede. A suština pravično sprovedenog krivič-nog postupka jeste upravo da se u nje-mu ostvaruje jednakost „oružja“.

3 Na ovom mestu valja navesti podatak da je autorka kao sudijski saradnik godinama radila u Prvom osnovnom sudu u Beogradu, te da je shodno tome mogla steći nepo-sredni uvid i u praktičnu primenu zahteva načela jednakosti „oružja“ u krivičnom po-stupku.

Aleksa Škundrić
saradnik u nastavi
Univerzitet u Beogradu
– Pravni fakultet